

Nr 32.

Ankom till riksdagens kansli den 11 maj 1920 kl. 2 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 32, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om jordbrukets bedrivande för statens egen räkning å vissa kronoegendomar.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 264, har herr *Vahlstedt* hemställt, att riksdagen ville anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning, om och på vad sätt statens övertagande för egen drift av större egendomar i mellersta och södra Sverige kan ske, samt framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kan föranleda. *Motionen.*

Beträffande motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens utskott anförde i anledning av motionen följande:

»Den tanke motionären framkastat är i viss mening ny. Visserligen väcktes vid 1917 års riksdag inom andra kammaren tvenne motioner, som kunna sägas ha vissa beröringspunkter med föreliggande motion, nämligen nr 259 av herr Lindhagen, angående åtgärder till främjande av kooperativa jordbruk, samt nr 280 av herr Olsson i Blädinge, om utredning rörande kostnaderna för brödsädesproduktionen i landet. Men själva grundtanken i föreliggande motion är dock något annorlunda. *Andra kammarens utskott.*

Vid innevarande riksdag ha emellertid väckts ytterligare tre motioner med liknande syfte, nämligen dels två likalydande, nr 54 i första kammaren av herrar Pettersson, Ivar, och Kjellén samt nr 83 i andra kammaren av herrar Månsson i Backa och Edberg, dels ock en motion, nr 129, i

andra kammaren av herr Carlström. Dessa motioner ha gått ut på att söka få problemen om jordbrukets produktionskostnader och ekonomiska bärkraft klarlagda i jämförelse med andra näringar. Jordbruksutskottet, till vilket motionerna remitterats, hemställde emellertid om avslag, under hänvisning dels till agronomen L. Nannesons räntabilitetsberäkningar, dels till den av lantbruksstyrelsen igångsatta bokföringsinsamlingen från jordbruk i skilda delar av landet. Denna utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Det kunde kanske ligga nära till hands att även gentemot det utredningskrav, som yrkas i föreliggande motion, åberopa dessa redan gjorda eller pågående undersökningar. Utan att vilja på något vis förringa värdet av nämnda undersökningar, vill emellertid utskottet som sin åsikt framhålla, att om huvudändamålet med ifrågavarande motion skall kunna nås, då måste ytterligare åtgärder vidtagas. Detta huvudändamål, vilket utskottet för sin del finner vara i högsta måtto behjärtansvärt, kan sammanfattas sålunda: att få bort den ödesdigra motsättning och strid, som särskilt genom kristiden uppkommit mellan producenter och konsumenter av jordbruksalstren, att bringa klarhet över produktionskostnadsproblemet och därigenom skapa större förståelse mellan nämnda grupper. Utskottet håller före, att om det missförstånd, som alltmera börjat utbreda sig mellan producenter och konsumenter får fortsätta, kommer det att utgöra en allvarlig fara för vårt lands jordbruks fortbestånd och utveckling. En sådan inblick i förhållandena, som här kräves, skall aldrig kunna vinnas genom tabeller, siffror och bokföringsresultat, utarbetade eller inhämtade av enskilda, där ej statens kontroll på alla punkter kan ske. Den misstro, som nu så gärna på många håll gör sig gällande, att den enskilde jordbrukaren icke gör sin plikt eller att han sticker undan något av sina inkomster, vilket han icke uppgiver, denna misstro gör det nödvändigt för staten att här träda emellan, så att papperen må komma på bordet. En dylik åtgärd borde vara i högsta grad önskvärd både för producenter och konsumenter. Varför skall man alltjämt strida rörande en fråga, som kan lösas utan allt för stora uppoffringar? I denna tid, då man ju söker gå till botten i alla möjliga problem, måste det väl anses påkallat att på ett praktiskt sätt söka tränga in i en fråga, som väl åtminstone kan sägas vara *en* av de viktigaste för vårt folk.

Frågan om landsbygdens avfolkning och botemedlen mot densamma har så länge dryftats, att det snart väcker leda att höra talas därom. Men man fortsätter allt jämt med förbundna ögon jakten efter orsakerna. Den viktigaste orsaken, som alla borde se, men som få vilja erkänna, är, att

under loppet av de senaste trettio åren det hårda, tunga arbetet i jordbruket betalats sämre än annat arbete i vårt land. Följderna härav ha icke kunnat utebliva. Det är för mycket begärt, att landsbygdens befolkning skulle vara så ideellt anlagd, att den med hårdare arbete och mindre betalning skulle fortsätta bara för den goda sakens skull. Nu synes det på senare tiden ha blivit ett allmänt socialt krav, att även jordbrukets lönearbetare skola rycka fram till en bättre avlönad ställning. Det kan icke vara annat än glädjande, att deras tur nu också är inne. Men de som föra den vällovliga kampen på detta område borde också hålla blicken öppen för spørsmålet: hur långt medgiver jordbrukets ekonomiska bärkraft, att man går utan risk för det hela? Detta är den avgörande frågan. Utskottet vill erinra därom, att redan nu, på grund av omkastningarna i fråga om priset på jordbruksalstren och priset på de många förnödenheter, såsom kraftfoder, konstgödsel, redskap m. m., vilka jordbrukaren behöver, tillika med de stegrade lönekrav som kristiden medfört, en mera extensiv jordbruksdrift börjat tillämpas av många bland vårt lands jordbrukare. Detta beklagliga förhållande torde i fortsättningen komma att än vidare utbreda sig, eftersom jordbruksprodukterna alltjämt tendera att falla i pris, medan allt annat stiger.

Utän att söka avgöra frågan, om och i vad mån jordbruket kan anses utgöra grundvalen för vårt lands hela ekonomiska liv, vill utskottet dock uttala den meningen, att vårt folks möjlighet till självförsörjning under kritiska tider ytterst är beroende av denna grunds beskaffenhet. Därom ha de närmast gångna åren tillräckligt burit vittne.

För var och en, som inser jordbruksnäringens stora betydelse, borde det vara en viktig angelägenhet att söka utröna dess ekonomiska förutsättningar och möjligheter i jämförelse med andra näringar, som konkurrera om dess arbetskraft. Först då detta blivit utrönt, kan man, då det är fråga om att upphjälpa de olika näringsgrenarna i vårt land, verkligen få klart för sig, huruvida hjälp är behövlig, samt, om så var fallet, huru denna hjälp på lämpligaste sätt bör avvägas. För att detta skall kunna ske, är det av nöden, att vårt folk i stort sett får en säker grund för sin uppfattning i detta hänseende samt klara bevis. Då skulle missförståndet i ej ringa mån bortfalla och meningsbrytningarna bli mindre skarpa. Utskottet anser, att motionärens förslag bör kunna leda till detta mål.

Vidkommande formerna för förslaget genomförande kan utskottet icke i allo biträda motionärens framställning. Visserligen anser utskottet, att därvid företrädesvis större jordbruk böra komma i fråga; men skall undersökningens resultat verkligen bli av betydelse, torde det vara nöd-

vändigt att låta undersökningen omfatta även mindre jordbruk. Huru skulle det eljest vara möjligt att uppvisa det större jordbrukets företrädare framför det mindre, vilket motionären dock synes angelägen att få fastslaget. I övrigt anser sig utskottet icke böra närmare ingå på spørsmålet om storbruk eller småbruk, vilka båda former må anses berättigade var för sig allt efter ortens karaktär av slättbygd eller skogsbygd samt lämplighet i övrigt för maskinell eller annan arbetskraft. Utskottet håller före, att en eventuell utredning bör äga full frihet att föreslå såväl jordbrukens storlek som lämpligaste former för gårdarnas skötsel.

Vad vidare angår motionärens förslag, att arbetarna å dessa statsjordbruk skulle få del av vinsten, kan utskottet, utan att därmed principiellt uttala något gillande av denna tanke, medgiva, att, om staten erhåller 10 procent å sitt i rörelsen insatta kapital, fog finnes för att arbetarna i sådant fall som uppmuntran få del i överskjutande vinst. Att utöver ordinär gottgörelse fastställa någon viss procent, som staten skulle äga något slags rätt att utkräva, synes utskottet icke möjligt, lika litet som att åt arbetarna utlova någon vinst.

Antalet av dylika statsjordbruk synes utskottet lämpligen böra begränsas till två eller tre i varje län; och bör jorden vara av medelgod beskaffenhet samt möjligheterna för jordbruksdrift i övrigt normala.

Slutligen bör nämnas, att motionären enligt utskottets mening i själva klämman icke synes ha funnit en fullt lycklig formulering för det yrkande hans motivering avser. Utskottet har fördenskull tillåtit sig i slutyrkandet göra vissa ändringar, vilka dock äro av mera formell natur.

Åberopande det anförda får utskottet hemställa, att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning, om och på vad sätt staten i ovan angivet syfte må kunna för egen drift övertaga ett visst antal kronoegendomar i mellersta och södra Sverige, samt om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Andra kam- Andra kammaren beslöt för sin del i enlighet med sitt tillfälliga ut-
marens be- skotts hemställan.
slut.

Detta andra kammarens beslut har delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott.

Utskottet. Frågan om vinnandet av full och ojävaktig erfarenhet om jordbrukets produktionskostnader genom anordnande av större och mindre försöksjordbruk, vilket, såsom framgår av andra kammarens utskottsutlåtande, torde få

anses vara den egentliga innebörden av andra kammarens i ärendet fattade beslut, har redan förut varit föremål för den nu samlade riksdagens prövning.

I två likalydande motioner, nr 54 i första kammaren av herrar Pettersson, Ivar, och Kjellén samt nr 83 i andra kammaren av herrar Månsson i Backa och Edberg hade sålunda hemställts, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om anordnande i varje län av ett större och ett mindre försöksjordbruk under auktoritativ agromisk sakkunskaps ledning i syfte att genom planmässig och riktig drift och genom noggrann och fullständig bokföring vinna full och ojävaktig erfarenhet om sådant jordbruks produktionskostnader, samt att för detta ändamåls vinnande dels anvisa och ställa till Kungl. Maj:ts förfogande på extra stat för år 1921 ett anslag av 1,500,000 kronor, dels ock medgiva Kungl. Maj:t rätt att utvälja härför lämpliga kronoegendomar och utan hinder av eljest gällande grunder för deras förvaltning bestämma, huru försöksdriften därå skulle anordnas.

Vidare hade herr Carlström i motionen nr 129 i andra kammaren hemställt, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta lantbruksstyrelsen få i uppdrag att genom hushållningssällskapen, eller på annat sätt, i varje län igångsätta praktiska jordbruksförsök med syfte att få klargjort det mindre jordbrukets ekonomiska bärkraft under en period av tio år, samt att riksdagen ville, såsom förslagsanslag, att utgå av tillgängliga medel, anslå ett belopp av 100,000 kr. för vartdera av åren 1920 och 1921 för denna anordnings genomförande.

Jordbruksutskottet, till vars förberedande behandling dessa motioner hänvisats, behandlade motionerna i ett sammanhang och avgav över dem gemensamt utlåtande, nr 28.

Jordbruksutskottet erinrade däri, att statsmedel redan anslagits och åtgärder med anlåtande av dessa vidtagits för åstadkommande av en såvitt möjligt ojävaktig kännedom om jordbrukets räntabilitet.

Såsom bidrag till åtgärder för främjande av ordnad bokföring vid mindre jordbruk hade riksdagen för vart och ett av åren 1912—1921 anvisat ett förslagsanslag av 15,000 kronor. Riksdagen hade ock medgivit, att av sålunda beviljade medel finge till åtgärder för åstadkommande av räntabilitetsberäkningar angående jordbruk användas för vart och ett av åren 1916—1919 högst 5,000 kronor och för vartdera av åren 1920—1921 högst 9,000 kronor. Utförandet av dessa räntabilitetsberäkningar hade av lantbruksstyrelsen uppdragits åt agronomen Ludvig Nanneson. Denne hade med anledning härav verkställt en serie, sedermera i tryck

publicerade bearbetningar av räkenskapsresultat från svenska jordbruk för bokföringsåren 1914—1915, 1915—1916 samt 1916—1917.

Vidare hade Kungl. Maj:t den 29 november 1918, med anledning av framställning från riksdagen i skrivelse den 25 april 1917, nr 103, anbefallt lantbruksstyrelsen att genom en av styrelsen tillkallad sakkunnig person under treårsperioden 1919—1921 utföra undersökning över produktionskostnaderna för viktigare jordbruksprodukter samt över jordbrukets ekonomiska bärighet i allmänhet, och skulle lantbruksstyrelsen jämväl äga att vid behov tillkalla för att vid undersökningen medverka dels en representant för det praktiska jordbruket och dels en vetenskapligt skolad nationalekonom. För verkställande av ifrågavarande undersökning hade lantbruksstyrelsen utsett förenämnde Nannesson, varjämte styrelsen anmodat ledamoten av riksdagens första kammare, godsägaren G. Sederholm och numera professorn Emil Sommarin att vid undersökningen medverka.

Denna undersökning skulle, enligt vad utskottet hade inhämtat, byggas på noggranna bokföringsuppgifter från ett antal av minst 200 egendomar, representerande såväl landets olika viktigare naturliga produktionsområden som olika storleksklasser och bördighetsgrader av jordbruk. Sålunda skulle enligt den för undersökningen uppgjorda planen följande sex områden vara representerade: 1) södra Sveriges vete- och sockerbetsdistrikt, 2) södra Sveriges råg- och potatisdistrikt, 3) mellersta Sveriges slättbygder, 4) mellersta Sveriges skogsbygder, 5) nedre Norrland samt 6) övre Norrland.

Inom varje område med undantag av Norrland skulle vidare följande storleksklasser vara företrädde: 1) Under 10 hektar öppen åker, 2) 10—50 hektar öppen åker, 3) 50—100 hektar öppen åker samt 4) över 100 hektar öppen åker. I Norrland skulle endast de båda minsta storleksklasserna av egendomar medtagas i undersökningen.

Enligt den för undersökningen uppgjorda planen skulle avtal träffas med innehavare av för ändamålet lämpliga jordbruk att för en tid av 3 år, nämligen under bokföringsåren 1919—1920, 1920—1921 och 1921—1922, ställa nödigt bokföringsmaterial till förfogande. Detta bokföringsmaterial insändes i form av månadsrapporter till någon av lantbruksstyrelsen godkänd bokföringsbyrå, där årsräkenskaperna fördes och bokslut upprättades, varefter de färdiga räkenskaperna underkastades statistisk bearbetning av undersökningens ledare.

Jordbruksutskottet ansåg den till grund för ovanberörda utredningar liggande undersökningsmetoden — nämligen att ur bokföringsresultat från ett större antal typiska jordbruk av olika storlek och inom skilda delar av landet utvinna ett statistiskt underlag för bedömande av här ifråga-

varande spörsmål — vara bättre ägnad att giva i detta hänseende pålitliga och vägledande resultat än kalkyler grundade å bokföring vid särskilda för ändamålet drivna försöksjordbruk och hemställde därför, att ifrågakvarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Detta jordbruksutskottets utlåtande godkändes av riksdagens båda kamrar.

Enligt utskottets mening har riksdagen genom sitt beslut över jordbruksutskottets här ovan i huvudsak återgivna utlåtande redan förut behandlat samma fråga som den nu förevarande. I varje fall anser utskottet, att vad jordbruksutskottet anfört äger full giltighet jämväl med avseende på det förslag, som innefattas i andra kammarens i anledning av herr Vahlstedts motion nr 264 fattade beslut.

Utskottet får därför hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 11 maj 1920.

På utskottets vägnar:

OSKAR NYLANDER.

Närvarande: herrar Nylander, Larsson, Andersson, Norling, von Hofsten, Westman och Almkvist.
